

bát és a hálót is megtekinthetjük. A hálóban házioltár előtt térdeplő, melyen a család 200 éves imakönyve is kiállításra került. Első oldalán szépen vezetve névvel és évszámmal, hogy mikor ki imádkozott a könyvet kézben tartva. A lakásból átlépve az örménységet bemutató kiállítási szobákba, megismerkedhetnek a látogatók az

Házioltár és a család 200 éves imakönyve

örménység sokszor keserű, menekülésekkel teli életére, de arra is, hogy Erdélyben biztos hazára, befogadó nemzetre találtak, melynek így odaadó kultúra és társadalom alkotó tényezői lettek. A tárlókban a Dávid család "Arany Bibliája" is helyet kapott, hiszen az örmények Erdélyben is katolikusok lévén hitüket büszkén tartották.

A család leszármazottaiként hatalmas megtiszteltetés volt a kiállítás létrehozásában közreműködni és külön megtisztelő volt, hogy *Novák Katalin* Köztársasági Elnök Asszony és dr. *Cseri Miklós* főigazgató úr éppen az örmény üzletet és kiállítást látogatta meg először, ükapánk boltjának ajtajában pedig mi fogadhattuk őket, rövid beszélgetés után pedig egy közös családi képet is készítettünk velük.

A most létrejött Erdély Tájegység és benne a Dávid család örmény üzlete és lakása nemcsak professzionálisan, átgondoltan, mégis modern módszerekkel elkészített kiállítás lett, de a szívvel-lélekkel megálmodott és végigvitt kivitelezéssel olyan örmény emlékhelyet ad az Erdélyi gyökerű hazai örménységnek, mely méltó módon állít emléket az idén 350 éve Erdélybe települt örmény ősainknek.

Köszönet érte, legyünk büszkék rá!

Megjelent: www.eokk.hu

Balogh Jenő

Áprilisi Klub

Az áprilisi Klub a genocidium rendezvénytársaság egyik része volt.

Dr. Benedek Katalin művészettörténész, A FÁJDALOM IHLETŐ EREJE címmel tartott a népiirtásról szóló megemlékező előadást, kiegészítve a 1915 évi események képeivel a háttérben.

Ezután a közönség megnézhetette *Antonia Arslan* *Pacsirtavár* című regénye alapján készült RUBIN ÉS VÉR oratóriumát az ANI Budavári Örmény Színház előadásában, amelyben örmény dal, saragán és zongora muzsika csendült fel.

Az emberiség ellen elkövetett bűn a NÉPIRTÁS. Örmény nemzetünk soha el nem felejtí az 1915-ös törökországi tragédiát. Békében élő emberek el nem tudják képzelni, mire képes a gyűlölet.

Az estet az EÖGYKE, EÖKK, a Budavári Nemzetiségi Önkormányzat és a XV. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat rendezte.

dr. Benedek Katalin, művészettörténész

A fájdalom ihlető ereje

„A 20. század első nagy népiirtása az örményekkel történt meg, amikor az őshaza ma Törökországhoz tartozó részén élő örményeket, mintegy 1 500 000 embert irtottak ki a törökök. A már a 19. század végén megindult örményülődésnek összesen mintegy 2 500 000 örmény esett áldozatul. A népiirtás elől menekülők szétrajzottak

a nagyvilágban. Érkeztek kis számban Magyarországra is, hisz itt már évszázadok óta éltek örmények diaszpórában. Őseink még 1239-ben menekültek el az őshazából, az „ezerortnyú Ani” fővárosból a szeldzsuk török, mongol támadások miatt. Hosszú évszázadok menekülése után 1672-ben Erdélyben találtak mene-

déket I. Apafy Mihály fejedelem engedélyével. Virágzó diaszpórárt hoztak létre. ...” (Részlet dr. Issekutz Sarolta szerkesztői gondolataiból, *Nikolaj Hovhanniszyan: Az Örmény Genocídium*)

A művészetek, a művészettörténet megannyi klasszikusát alapul véve megérezzük és felismerjük, hogy a lélek múlhatatlan, szóval talán nem is visszaadható fájdalmát, emlékeit az emberiség kezdete óta legérzékenyebben a zene és a képzőművészet képes kifejezni.

A továbbiakban a vizuális művészetek nyelvén előadott emlékek, emlékezések néhány szép és megrendítő darabja szól a népiértés mementójaként. A művek a történelemben ágyazottan vallanak az iszonyatról, annak megéléséről, reá való emlékezésről. Kiváló örmény és magyar-örmény művészek interpretálásában.

Az örmény genocídium első megjelenése a művészetben egy 1915-ben Szentpéterváron kiadott emlékérem volt, ami az oroszok együttlérését fejezte ki a szenvedő örményekkel. Akkor verték, amikor még javában folytak a mézárások, deportálások.

Nekünk, emlékezőknek tudnunk kell arról, hogy az armenocídium során elárvult gyerekek közül sokan megérték a felnőttkort, köztük azok a festők is, akik nemcsak az örménység, de a nemzetközi művészetkedvelő közönség tetszését is elnyerték. Gyerekként árva házakba kerültek, s a keserű gyermek- és ifjúkor művészetükre is rányomta bélyegét. Az elveszett szülőháza örökre ott élt álmaikban, és bármelyik másik országban is találtak hazára, identitásukat egész életükben dichotómia jellemezte. A genocídiumhoz köthető minden alkotás: jalkiáltás. A khacsarak is. Rontás és a gonosz ellen óvó eszköz, egyszersmind az örmény nép Golgotájának, genocídiumának jelképe. A jellegze-

tes sárgás-vörös tufából állított kereszt kövek kizárólag Örményországban, illetve örmények lakta területeken fordulnak elő.

Nem csupán szakrális és kulturális tartalommal felruháztak, de ugyanakkor a nemzeti önazonosság megtestesítői is. Ez a kereszt az öntudatnak, a béke szeretetének hirdetője. A dús növényi ornamentikával, ill. állatalakkal díszített, szimbólumokban gazdag kövek a pozitív életető erőre utalnak.

Már a 4. századtól sajátossága és jellemzője ezen köveknek, hogy a keresztre feszített Jézust nem jelenítik meg. A sokat szenvedett nép felfogása szerint a genocídium a szenvedés útja, a Koponya-hegyre, a Golgotára vezető út, melynek végső állomása jelképesen a megfeszített örmény nép.

A megsemmisítésre ítélt nemzet szenvedése, fájdalma, megrendítő gyásza minden művészeti ágat meghihletett. Az építészetet is. A Cicerakabern az örmény népiértés emlékműve. 1965-ben, az ötvenedik évfordulón 24 órás tömegtüntetés kezdődött az akkor a Szovjetunióhoz tartozó Jerevánban azzal a követeléssel, hogy a szovjet hatóságok ismerjék el hivatalosan az örmény genocídiumot.

Az 1967-ben a Hrazdan folyó feletti dombra került monumentális alkotás a nemzeti újjászületés gondolatát is magába foglalja. A központi oszlop mellett köralakban elhelyezett táblák a 12 elvesztett – ma Törökországhoz tartozó – tartományt szimbolizálják. A kör közepén örökmécses lobog.

Hogyan érzi és érti, látja és láttatja az örmény származású, korszakos jelentőségű szentpétervári szobrász, *Levon Lazarjev* a zseniális zeneszerző, *Komitász* alakját. Ő az örmény zene atyja. *Komitászt* a népiértés idején az oszmán kormány – több száz értelmiségivel együtt – 1915-ben letartóztatta és lágerbe szállította. Súlyosan meg-

betegedett. A Konstantinápolyban uralkodó ellenséges környezet és a hozzá eljutó tömeges örmény mézárásokról szóló hírek tovább rontották törekeny mentális állapotát. Végül egy párizsi pszichiátriai kórházba helyezték, ahol élete utolsó éveit szenvedéssel töltötte.

A zeneszerzőt széles körben a népiértés mártírjának tekintik, a művészetben annak egyik legjellemzőbb szimbólumaként ábrázolják. *Lazarjevet* hosszabb időn át foglalkoztatta a téma. Néhány *Komitászt* idéző plasztikáján a portrészerűség érvényesül. Az 1979-ben laza mintázással formált egész alakos mű megrendítően állítja elének a megkínzott, elborult elméjű mestert. A szobrász a lelki jellemzés csúcán jár. Alkotásáról nem csak a zeneszerző, de egész népe tragédiája leolvasható. A szobor a rettenet, a téboly, a fizikai megsemmisülés megérettetésével, ábrázolásával egyenrangúan és hitelesen tükrözi a komponista szellemi és művészi nagyságát. *Levon Lazarjev* akkor is nemzetével érzett, amikor elkészítette grafikai sorozatát a genocídium emlékére. Megrázó erejű lapjain örmény és orosz kulturális hagyományok keverednek.

Panos Terlemezian festőművészt elkötelezettsége arra ösztönözte, hogy művein a népiértés borzalmait mellett az örményeknek a szultáni rezsim elleni ellenállását is megörökítse. Emiatt az oszmán állam belső ellenségnek tekintette. Bár a Van védelmében vívott felszabadító mozgalmak során számos festménye megsemmisült, de tájfestészetének ihletett darabjai tanúskodnak mély hazaszeretetről. A tájban megjelenő pusztulásba vesző kolostorok, ódon utcácskák élményszerű megfestése *Terlemezian* hazafiúi érzésének bizonyítékai.

A nagyra becsült nemzeti művész nevével viseli a jereváni művészeti egyetem.

Tekintsünk a diaszpórára

Az egyetemes művészettörténetben komoly szerepet játszott *Adojan Vosdanig*, akit a festészet története *Ashile Gorky* néven jegyez. A népiértés réme elől fiatalon menekülni kényszerült hazájából. Az Amerikai Egyesült Államokban élt. Gyermek és ifjú kora, szülőföldjének tájai kitörölhetetlen nyomokat hagytak emlékezetében. Hazája kényszerű elhagyása és anyjának halála ihlették a fájdalmasra hangolt nosztalgikus atmoszférájú képet.

Örmény származású amerikai festőként igen jelentős szerepet játszott a New York-i iskola absztrakt expresszionista irányzatának megalapozásában és kibontakoztatásában. Megjegyzem, hogy az 1940-es években nyújtott csúcsteljesítményének köszönhetően ebben az időben New Yorkban aligha alkotott hozzá mérhető festő. Születésének centenáriumán, 2004-ben Örményországban emlékéremet adtak ki. Az éremre *Gorky „A művész anyjával”* c. kép került.

Gorky „A művész anyjával”

Kultúrtörténeti adalék: *Atom Egoyan* 2002-ben készült „*Ararát*” c. játékfilmjében *Gorky* sorstragédiáját is megörökítette.

Magyarörmények emlékezése

Agárdy Gábor (Arkalijan Gábor), a színészi édesapja Magyarországra menekült a genocídium elől. A színművész nagy ívű életművét az autodidakta módon művelt ikonfestészete is gazdagítja. Képeinek témájával, az ábrázolás szabályaival az ortodox hagyományokhoz kapcsolódott. „*Aki ikont fest, abban Jézus él.*” „*Az ikonfestészet nem közönséges festészet, hanem szolgálat.*”- nyilatkozta *Agárdy*. Őszinte istenhite a mélyen vallásos örmény nép erejéből is táplálkozik. Szenteket megjelenítő képei A Pannonhalmi Főapátság és a Vatikán tulajdonában is megtalálhatók.

Vákár Tibor „Ararát szimfóniája” 12 tételes grafikai album, melyben az örmény történelem nagy eseményeit, sorsfordulóit vetette papírra. Beszédese emlékezés az elveszített őshazára. Szerető értelemmel komponált mives rajzainak nyomán a Genocídium egyfajta közös emlékezetté is nemesedik. Példaként: „*Évezredek rétegződnek*”, „*Irány a semmi*”, „*Hazájuk a földteke*”.

Lászlóffy Aladár Százéves jóvendőmondó

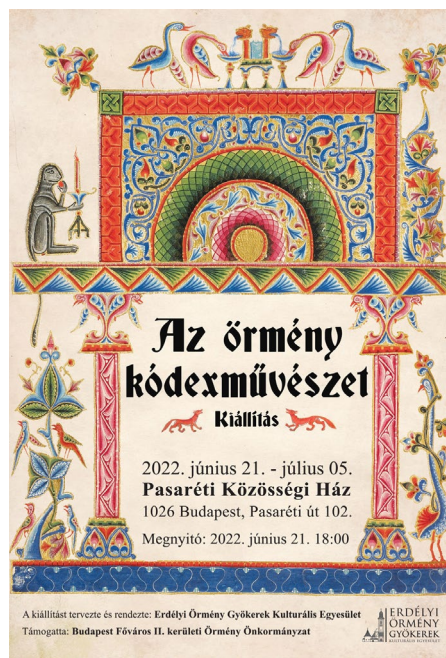
Muszadagok, golgoták,
sosem tanul a világ,
hullámaival az ember
maga fojtja, mint a tenger,
sebeit magától kapja,
Krisztusát is megharapja,
mint a feltépett erek,
Muszadagok, légerek,
szögesdrót és lövészárók,
míg az élet elszívárog.

Az emlékezés fölszabadítja elménket a konvenció alól.

Lászlóffy Aladár sorai csengenek fünlünkben, úgy érezzük, hogy szinte a vers szellemében fogant *Nuridsány Zoltán „Scylla”* – az örmény genocídium emlékére született műve. A megrendítő hatású vízió egyszerre természetes és jelzesszerű, asszociációkat tömörít. Döbbenetes lelki mélység, fájdalom, feszültség tárul elénk. *Picasso „Guernicájához”* hasonló. *Scylla* a görög mitológia egyik tengeri szörnye. *Nuridsány* az iszonyatos kín, vergődés, a kikerülhetetlen végzet pusztító erejét sűrítetten ábrázolta.

Emlékezésemet e képpel zárom. Köszönöm megtisztelő figyelmüket.

Elhangzott:
Budapest, 2022. április 21.

Várady Mária

Dr. Száva Tibor: Székelyföldi magyarörmény családok című könyv bemutatója a májusi Klubban

Statisztikai adatok: súlya 1.6 kg., 880 oldal, 360.000 szó, 2.225.000 betű van a könyvben, melyet *dr. Száva Tibor-Sándor* egyetemi tanár saját ujjjaival ütött be a számítógép billentyűzetén.

Kezemben – inkább asztalomon – a Székelyföldi magyarörmény családok lajstroma és története. Kik is vagyunk mi? Sokunkban él az örmény származástudat. Milyen volt az élete az Erdélyben megtelepedett örményeknek? A Kárpát-medence új otthont adó hatalmas ország. Az örmények csakis Erdélyben akartak maradni az Óhazához hasonló Erdélyi hegyek között. És mindennek ára van-volt. Az Áni fővárosból elmenekült örmények új fogalma a „nyereséges veszteség”. Mindenből a legjobbat kihozni. A talpalatnyi földért fizetni kell, az egyenlő jogokért szintén. Adót fizettek úgy, hogy a tehetősebbek átvállalták a szegényebbek adó kötelezettségét. A hagyomány úgy tartja, hogy a betelepülők között nem volt egyetlen írástudatlan sem. Ezért követhető felmenőink születési helye, Botosány, Szucséava, Foksány, mert anyakönyvezték a megszületett gyermekeket. Igaz, inkább csak keresztnévük voltak, de egymástól a családfeje neve vagy valamilyen ismertető jegy által tudták egymást megkülönböztetni.

Újdonság sokunknak *dr. Száva Tibor* felfedezése, hogy olykor a testvérek sem viselik ugyanazt a vezetéknevet. Az oka az örmények emberi természetében kereshető.

Száva Tibor-Sándor a könyvbemutatón

1672 óta városok, templomok, közintézmények létrejötte bizonyítja, hogy egy igen szorgalmas, szívós, jó észjárású (észmozgású – ahogy *Afganisztán Vártán* írja), gyarapodni akaró nép az örmény. 1672-es év az I. Apaffi Mihály fejedelem Letelepédesi engedélyének éve. És ezzel elindult a reményteli jövő.

Dr. Száva Tibor 40 év munkájával felkutatva, feldolgozta, rendszerezte és a jelen tudás legfelsőbb szintjén elénk tárja őseinket. Mivel mérnöki aggyal precizitásra törekszik, bizonyítékokat sorol, utána számol és ellenőriz, a legtisztességesebb hozzáállás érvényesül munkáján.

Bámulatos teljesítmény. Új megvilágításba helyezi a családok rokoni kötelékeit. Először mondja ki, hogy a népes családokban a sok gyerek megkülönböztetése érdekében más a jelző és más a családnév. Amely jelölhet származási helyet, – például Moldován, Ergerczi, Bocsánczi –, de